

Zbornik pripada krugu izdanja u povodu 30. obljetnice ustanka u Jugoslaviji (1941—1971). Sadrži izbor priloga za simpozij istog naziva, što ga je Centar za kulturnu djelatnost omladine Zagreba organizirao 14. i 15. listopada 1971. Organizacija simpozija nije bila dobra, jedva se moglo pratiti izlaganja, ali su ti nedostaci, uvelike, nadoknađeni tim zbornikom. Njegov je nakladnik spomenuti Centar, a pripada biblioteci »Tragovi« koju uređuje Mijo Klarić, historičar po struci. Program biblioteke obuhvaća i druga povijesna djela, pa tu novu mogućnost izdavanja povijesne književnosti treba nesumnjivo pozdraviti. U uređivačkom odboru zbornika nalazili su se historičari (Lj. Boban, I. Jelić, M. Klarić, V. Rajčević, S. Žarić) od kojih su trojica iz IHRPH. Za skup je priređeno 39 prinosna, odnosno 25 referata historičara i 14 sjećanja sudionika u zbivanjima. Ali objavljen je 21 referat i 11 sjećanja, u autoriziranim, skraćanim verzijama, što je suprotno uobičajenom načinu izdavanja takvih zbornika (skupovima se obično podnose referati takva opsega da se mogu pročitati na skupu ili sažeto iznijeti, a objavljuju se u obliku radova — prošireni, dopunjeni, s bilješkama). Nisu uvršteni prilozi šestorice autora, od kojih su dvojica historičari, te diskusioni prinosi još pet autora, među kojima je jedan historičar,¹ »zbog ograničenog obima zbornika i zato što je više referata govorilo o istoj ili sličnoj problematici« (7). To su razlozi koji sami za sebe mogu biti dovoljni, ali, načelno uzevši, i ne moraju. Zbornik nekog skupa ne ispunjava svoju svrhu, ako ne daje potpunu sliku rada i rezultata potaknutih tim skupom. Iako selekcija prikupljenih tekstova nije loš princip, u takvim bi je zgodama (zbornici skupova) trebalo možda prije preпустiti zainteresiranim čitaocima.

Ipak, zbornik je dobro uređen. Prema osnovnim obilježjima priloga logično je podijeljen u tri dijela: Referati, Sjećanja sudionika, Izvori i literatura. Znatan udio imaju suradnici IHRPH (6 autora sa 7 priloga). Prilično je dobro zastupljena regionalna suradnja (11 autora sa 12 priloga), iako nije mogla biti »pokrivena« čitava Hrvatska. Svi su autori iz Hrvatske, osim jednog (P. Kačavenda). Svi su prilozi historijski, u usvojenom smislu toga pojma (jedan je arhivistički — M. Rastića, a jedan — S. Žarića — historiografski, tj. odnosi se na literaturu i izdanja građe), no jedan je izrazito sociološki (I. Perića). Sjećanja su pretežno lokalna i regionalna. Uz dva uvodna referata o razdoblju do 1941. (V. Rajčevića i I. Jelića), osnovni je sadržaj zbornika razdoblje 1941—1945, a samo su tri autora (S. Žarić, I. Perić, V. Uranija) protegnuli svoje radove i na razdoblje 1945—1948. Među sjećanjima dva se priloga odnose na to razdoblje (A. Raosa i J. Bilića), a jedno djelomično (M. Mikulića).

Dva autora pišu o revolucionarnom omladinskom pokretu 1919—1941: Vojo Rajčević, Značajniji događaji u razvoju revolucionarnog omladinskog pokreta u Hrvatskoj od 1919. do 1937; Ivan Jelić, O nekim pitanjima razvoja revolucionarnog omladinskog pokreta u Hrvatskoj od 1937. do 1941. Oba su autora imala pouzdan oslonac u vlastitim širim istraživanjima toga pokreta (V. Raj-

¹ P. Damjanović je taj prilog objavio u knjizi svojih radova [Politika Partije kao faktor afirmacije omladinskog pokreta u našoj revoluciji (Metodološki pristup), Tito pred temama istorije, Beograd 1972, 321—352].

čević), odnosno povijesti KPH 1937—41. (I. Jelić). V. Rajčević donosi i nekoliko uvodnih podataka o socijalističkom omladinskom pokretu do 1914. — Šteta je što se dosad o tome pisalo samo uvodno, ili usput, uz druge teme, a posebnog rada nema.² — Zatim donosi sažeti pregled osnovnih događaja i problema 1919—1937. Ocjenjujući razdoblje 1937—1941. kao »jednu zasebnu i sadržajno zatvorenu cjelinu« (11), I. Jelić sažeto pokazuje da je »revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj [...] prolazio iste bitne etape, koje su obilježavale politički i organizacioni razvoj komunističkog pokreta« (11)³ i »da je već prije sloma Kraljevine Jugoslavije utrput put stvaranju masovnog pokreta napredne omladine, koji je postao važna sastavnica narodnooslobodilačkog pokreta i socijalističke revolucije u Hrvatskoj i u Jugoslaviji« (34).

Pet je autora obuhvatilo tematiku u širem vremenskom opsegu, birajući određene značajnije probleme. Slobodan Žarić, *Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj od 1941. do 1948.*, prati, u osnovi, organizacioni razvitak, donekle s važnijim političkim problemima. Mihajlo Ogrizović, *Idejno-politički i odgojni rad s najmlađom generacijom u Hrvatskoj u toku NOB-a*, zahvaća dječju, pionirsku, komponentu omladinskog pokreta, što je nesumnjivo jedna od specifičnosti NOP-a u Jugoslaviji. To vrijedi i za temu koju je zahvatila Marija Sentić, *O sudjelovanju ženske omladine u jedinicama NOV na području Hrvatske u razdoblju 1941—1945.* NOV i POJ bili su pretežno omladinska vojska, kako pokazuje, još jednim nizom podataka, i Petar Kačavenda, *Omladina Hrvatske u NOV i POJ.* Ivan Perić, *Društvene vrijednosti u omladinskom pokretu u toku NOR-a i poslijeratne obnove i izgradnje, pristupa povijesnoj materiji sociološki*, što je nesumnjivo zanimljivo i pozitivno. Označivši da su vrijednosti »bitno društvena kategorija« (95) autor ispituje najprije »Razine društvenih vrijednosti u omladinskom pokretu« (96), tj. njihova svojstva. U prvom redu zanima ga poistovjećivanje, progresivnost pokreta i socijalna integracija. Zatim

² Disertacija M. Gross (važna za Naprednu omladinu i grupu oko »Naše snage«) rukopis je (pristupačan u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu), pa je ne bi trebalo citirati kao knjigu (22). — Iako je »Naša snaga« samo epizoda, trebalo bi naglasiti da ta grupa daje Socijaldemokratskoj stranci u Hrvatskoj i Slavoniji njene prve intelektualce (od veće su važnosti u socijalističkom pokretu bili Juraj Demetrović, Rudolf Zistler, Ivan Novak, Vladimir Bornemissa, Eugen Demetrović i Svetozar Delić). Za »Našu snagu« usp. vrlo koristan tekst, s brojnim podacima, a nedovoljno poznat, A.-Lj. Lisca, *Pojava literarno-glazbenih udruženja i đačkih listova na zagrebačkim srednjim školama do konca prvog svjetskog rata*, *Zbornik naučnih i književno-umjetničkih priloga bivših đaka i profesora Zagrebačke klasične gimnazije o 350-godišnjem jubileju 1607—1957*, Zagreb 1957, 421—425. — U sjevernoj Hrvatskoj nema socijalističkih omladinskih organizacija. Zato se u Dalmaciji ističe kao specifičnost Skup socijalističke omladine. Sažetih podataka o toj organizaciji, u širem sklopu, donio je do sada samo D. Foretić (*Radnički pokret u Dalmaciji do Kongresa ujedinjenja, Zadarska revija*, 1959, br. 2, 189; *Radnički pokret u Dalmaciji od 1870. do Kongresa ujedinjenja 1919.* *Zbornik Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije*, 1, Split 1970, 56). Prema podacima D. Foretića, Skup socijalističke omladine postoji i djeluje od 1908. a ne od 1912. godine. Na zanimljiva otvorena pitanja socijalističke omladine u Dalmaciji ukazuje i dosad neiskorištena memoarska građa, u prvom redu sjećanja Ive Marića, jednog od prvaka te omladine (Arhiv za radnički pokret, Beograd, Memoarska građa, sign. 2231, 2054 2899/2). — Usput: nezgodna tiskarska greška: »preprodavaca« umjesto »preporodovaca« (11).

³ Za širi kontekst zbivanja usp. I. Jelić, *Komunistička partija Hrvatske 1937—1941*, Zagreb 1972, posebno 311—314 (Rad na širem okupljanju žena i jačanje oslonca u SKOJ-u).

njegovu pažnju privlači »Udružena akcija omladine kao način stvaranja i izražavanja društvenih vrijednosti« (103), prvenstveno angažiranost u oružanoj borbi, radne akcije i radna djelatnost, kulturna i sportska djelatnost.

Dvanaest radova zahvatilo je problematiku na pojedinim hrvatskim područjima. Istra: Herman Buršić, Pregled razvoja SKOJ-a i USAOH-a u Istri od 1941. do 1945. Dalmacija: Valentin Uranija, O antifašističkoj i revolucionarnoj omladini Zadra od 1941. do 1948; Jozo Ugrina, O revolucionarnom omladinskom pokretu u Splitu od 1941. do 1945; Veseljko Huljić, Sudjelovanje omladine viškog otočja u NOP-u. Lika: Milan I. Obradović, Rad KPH i SKOJ-a u Lici na stvaranju omladinskih partizanskih četa i njihov značaj u mobilizaciji omladine u NOV 1942. godine. Banija: Ljuban Đurić, Djelomični pregled aktivnosti omladine Banije u NOR-u od 1941. do 1945. Zagreb: Narcisa Lengel-Krizman, Organizacioni razvoj i neki oblici djelovanja zagrebačke skojevske organizacije od 1941. do 1945. Moslavina: Marija Bardić, Organizacija i rad omladine na području Moslavine u NOB-u. Bjelovarsko (bilogorsko-podravsko) područje: Savo Velagić, Razvoj i djelovanje SKOJ-a i USAOH-a u okrugu Bjelovar od 1941. do 1945; Isti, SKOJ i USAOH u okrugu Virovitica od 1942. do 1945. Slavonija: Slavica Hrečkovski, Borbena i politička aktivnost omladine Slavonije i Baranje u toku NOR-a. Vlado Stopar, Prvi broj »Omladinskog borca«, prikazuje list koji je pokrenut u Zagrebu, a izašao u Drežnici god. 1942. Dva su primjerka, koji potječu od naknadnog umnožavanja tog broja, sačuvana u Biblioteci IHRPH.

Svi su autori radili na građi i prikladnoj literaturi. Za daljnja istraživanja bit će nesumnjivo koristan arhivistički prilog Marijana Rastića, O nekim teškoćama vezanim uz arhivsku i drugu građu za povijest omladinskog pokreta u Hrvatskoj u razdoblju 1941—1945. (no težište je priloga na pregledu sačuvanih fondova građe), te historiografski prilog Slobodana Zarića, Pregled literature i objavljene građe o revolucionarnom omladinskom pokretu u Hrvatskoj od 1941. do 1945. Zbirka sjećanja obuhvaća, uglavnom, regije srednje Hrvatske, od Like do Zagreba. Lika: Bude Grahovac, Neki oblici rada i razvoja naprednog omladinskog pokreta u Lici od 1941. do 1945. Karlovac, Kordun i Pokuplje: Vlado Novaković, Klasni napredni omladinski pokret uoči rata i u prvim godinama NOR-a na području okruga Karlovac (širi prikaz, uz korištenje drugih izvora i literature); Milica Milašinčić-Lugarić, Sjećanje na rad revolucionarnog omladinskog pokreta u Karlovcu i dijelu Korduna u prvim godinama NOP-a (vlastita sjećanja); Milka Banda, Rad i djelovanje naprednog omladinskog pokreta u jednom dijelu kotara Slunj 1941. i 1942. godine; Miško Mikulić, Omladina Pokuplja u borbi za oslobođenje, obnovu i izgradnju zemlje; Nikola Brezović Prebeg, Neke pojedinosti o razvoju revolucionarnog omladinskog pokreta u prvim godinama NOP-a na obalama Kupe. Zagreb: Ivan Kožić, Neka obilježja djelovanja radničke omladine u Zagrebu u toku 1941. i 1942; Ivan Lazić, Rad organizacije SKOJ-a u Znanstovnoj školi Radionice JDŽ u Zagrebu; Mauricije Magašić, Kako se širio ilegalni tisak. Opći osvrt na razdoblje 1945—1948. daje Ante Raos, Neke značajke rada SKOJ-a i USAOH-a od 1945. do 1948, a posebno osvrt na Zagreb pruža Jure Bilić, Aktivnost omladinskog pokreta u Zagrebu neposredno nakon oslobođenja.

Dio je te knjige, kako vidimo, zbornik radova koji nesumnjivo unapređuju poznavanje revolucionarnoga omladinskog pokreta u Hrvatskoj 1919—1948.

Drugi je dio zbornik memoarske građe, korisne za poznavanje omladinske postavice NOP-a i NOB-a u srednjoj Hrvatskoj. Knjiga je lijepo opremljena, no šteta je što nema kazala, što ne pruža nikakvih podataka na stranim jezicima i što su fotografije tehnički vrlo slabe. Bitno je da prikazana knjiga donekle sumira dosadašnja istraživanja, iznosi mnoge nove rezultate i otvara mogućnosti za daljnji rad historičara komunističkoga i narodnooslobodilačkog pokreta.

Vlado Oštrić

AHMED HADŽIROVIĆ: SINDIKALNI POKRET U BOSNI I HERCEGOVINI 1935—1941, izd. Svjetlost, Sarajevo 1972, 203 str.

Doktorska disertacija A. Hadžirovića — Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1935—1941, objavljena 1972. godine u Sarajevu, prva je znanstvena obrada toga dijela radničkog pokreta na području Bosne i Hercegovine u tome razdoblju, pa je zato vrijedan prilog povijesnoj literaturi s tematikom iz radničkog pokreta za taj teritorij. Autor se u svom radu služio arhivskom, tiskanom i memoarskom građom, a upotrijebio je i nešto literature iz problematike sindikalnog i radničkog pokreta za područje Jugoslavije — što je sve i posebno naveo na kraju knjige. Temu — Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1935—1941. podijelio je ovako: Uvod; Radništvo Bosne i Hercegovine i njegov položaj, a) Pregled privrednih prilika, b) Radništvo i njegov položaj; Sindikalni pravci i organizacije; Utjecaj političkih partija na rad sindikata; Međusobni odnosi sindikalnih saveza; Akcije sindikata za poboljšanje ekonomskog i političkog položaja radnika; Mjere vlasti protiv naprednog radničkog pokreta — te je, kako se već po tim naslovima može vidjeti, obradio razvoj tog pokreta i njegovu djelatnost uzimajući u obzir ekonomsku situaciju tog vremena u Bosni i Hercegovini. Budući da dosad u historiografiji i u povijesnoj literaturi uopće nije bila obrađena sindikalna komponenta radničkog pokreta Bosne i Hercegovine u tom razdoblju, koje je obilježeno upravo značajnom sindikalnom aktivnošću, Hadžirović je obavio pionirski posao u skupljanju građe za tu problematiku i u njezinoj interpretaciji, a to je i rekao u Uvodu. Tu je, osim toga, obrazložio zašto je uzeo u razmatranje upravo to razdoblje kad je sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini »dio kompleksnog revolucionarno-demokratskog kretanja«, a to je ujedno i period kad se »odigrava neposredna priprema i smjena dviju epoha u istorijskom razvoju jugoslovenskih naroda; sazrijeva revolucija, a rastrojstvo cjelokupnog poretka Kraljevine Jugoslavije dostiže kulminaciju«.

U dijelu knjige pod naslovom »Radništvo Bosne i Hercegovine i njegov položaj« Hadžirović je na osnovu literature, statističkih (suvremenih) izvora i nekih arhivskih materijala prikazao u kratkim crtama privredne prilike u BiH i značajke radničke klase i njezina položaja (dobnu, spolnu, kvalifikacionu itd. strukturu radnika i njihov ekonomski i socijalni položaj, te brojčano stanje). Tako je odredio uvjete u kojima se razvijao sindikalni pokret u BiH u tom razdoblju, i to, dakle, one ovisne o ekonomskoj situaciji, socijalnom i ekonomskom položaju radnika. Ti su uvjeti utjecali na brojnost sindikalnih organizacija i na mnogobrojne tarifne i štrajkaške akcije.